

GYŪJTŐMUNKA, AMELYET FOLYTATNI KELL

MATIJEVICS LAJOS: *A vajdasági magyar diáknyelv.*

Magyar Tanszék, Újvidék, 1972.

A városi lakosságnak a zömét, s a falusi lakosságnak is csaknem a felét a diákság, fiatalság képezi. Emmélfogva pszichológusnak, szociológusnak, nyelvésznek, sőt még a futurológusnak is érdekes, izgalmas feladat lehet az új, a felnövő, a stafétabotot átvevő nemzedék magatartásának, szokásainak a vizsgálata, ami az életvitel, a gondolkodásmód, az egyéni és a közösségi cselekvés stb. tanulmányozását éppúgy magába foglalhatja, mint a nyelv, a sajátos, egyéni ízekkel átítatott, de mégis *kollektív* nyelv tanulmányozását. Ez utóbbi ugyanis a megkülönböztető jegyeken, s az egy csoportban való tartozáson kívül a nyelv hajlékonysága, kifejezőereje, szépsége, zamata, hangulata és színei iránti érzékenységet is kifejezheti, mindenekeftt pedig azt, hogy a diákok — koruknál fogva — úgyszólván minden szituációban, beszédhelyzetben hajlamosak egy kicsit (vagy olykor jobban is) a vagány magatartásra, a szabadabb viselkedésre. Öltözködésük, hajviseletük, beszédmodoruk vagy a beszédben használt szavak, szókapcsolataik *különlegessége* tükrözi ezt, de különféle ravaszáguk, kópéságuk és a játékos csínytevésre való állandó beállítottságuk (hajlamuk) is folyton arról árulkodik, hogy a diákság, a fiatalság a maga módján igyekszik és akar élni, gyakran fittyet hányva a felnőttek aggodalmaskodásaira, »unalmas papolásaira«, még akkor is, ha nemritkán önnönmaguknak jóval szigorúbb, átgondoltabb és következetesebb életprogramot fogalmazznak meg a legtapasztaltabb s legbölcsebb felnőttél is.

Hogy miképpen él, nevelkedik, eszmél és nagykorúsodik ifjúságunk, azt sokan, sokféleképp látják, magyarázzák és befolyásolják is. Ki jól, ki rosszul. Matijevics Lajos tanulmánya — doktori értekezése — nem kívánt a kérdés egészével, sem a sokágú és sokirányú összefüggésekkel foglalkozni, hanem csak azzal, hogy bemutassa »a jugoszláviai magyar diáknyelvet.« A célkitűzés még így is nagy volt, hiszen amíg például Magyarországon már története van a diáknyelvnek, tanulmányokban, szójegyzékben, sőt szótárakban ismertetik, próbálják összegyűjteni, rendszerezni... s a szógyűjtés érdekében a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-művelő Munkabizottsága is pályázatot hirdet, addig Jugoszláviában magyar nyelven ilyenféle feldolgozásunk nincs. Az itt taglalt értekezésen kívül, amelyet az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszéke jelentetett meg 1972-ben. És jó, hogy így történt, mert dr. Matijevics Lajos értekezése számos figyelemre méltó érdekességet, tanulságot és megannyi egyéni, eredeti meglátást, gondolatébresztő következtetést tartalmaz. Az anyaggyűjtés és ellenőrzés módjával, a diáknyelv keletkezésével és vizsgálatával kapcsolatban éppúgy, mint magának a diáknyelvnek a *definálásában*, E csoportnyelvnek a Matijevics által adott meghatározását, későbbi észrevételeink miatt, szükségesnek tartjuk ideírni: »A diáknyelv az egy közösségben azonos céllal élő tanulóknek a csoportnyelve, *sajátos beszéde*, azaz olyan nyelvi eszköz, amely az irodalmi nyelvtől, a köznyelvtől és a népnyelvtől is csak a szókincsében tér el, s ezek az eltérő szavak *főleg* az iskolai életre vonatkoznak, és olyan sajátos jelek, amelyek csak a beavatottak számára szimbolizálják a *valóság valamelyik mozzanatát*.« (A kiemelések tőlem. Sz. I.)

Az itt kiragadott idézetre — meghatározásra — azért van szükségünk, mert egyrészt a tudományos definíció minden vonatkozásával egyetértünk (s ez már magában véve is nagy eredménye az értekezésnek), de ugyanakkor hangsúlyozni szeretnénk azt is, hogy Matijevics Lajos csupán egy részét (ha mindjárt a nagyobb és nehezebb részét) végezte el a munkának.

Pedig az önként vagy tanári hivatástudatból, kutatásvágyból vállalt feladatra életének tíz esztendejét tette fel. Ami egyszerre sok is meg kevés is. Sok, mert a gyűjtés, a módszerek kidolgozása, s az ellenőrzés — a rövidzáratokkal, kudarcokkal együtt — rengeteg időt rabolt el tőle, ugyanakkor pedig kevés, mert a kívánt teljességet az értekezés szerzőjének csak részben sikerült megközelítenie. Hogy miért, az mindjárt kiviláglik abból, ha elmondjuk, hogy Matijevics Lajos csupán 26 helység 38 magyar nyelvű iskolájában végzett magnetofonos, feladatlapos, riportszerű vagy egyéb gyűjtőmunkát, s ebből mintegy 8000 szavas nyelvű anyag állt össze, amiből végül is 1476 szó és 200 állandó szókapcsolat kapott helyet az értekezésben. Persze, azt egyértelműen le kell szögeznünk, hogy a könyv formában megjelent tanulmány: a vajdasági diáknyelv szótárával, szócikkeivel, szóértelmezéseivel, szemléltető részeivel, állandó szókapcsolataival és a diáknyelvi szavak vidékenkénti és helyenkénti változatait felmutató térképeivel így is igen jó, hasznos és egyedülálló munka.

Eppen ezért sajnálhatjuk, hogy Matijevics kutatásai jobbára csak az általános iskolákra (22) és középiskolákra (16) terjedtek ki, a főiskolákra, egyetemi karokra s a tanároknak alig — míg a közelmúltban végzett diákokról, a diáktothonokról, a diákétkedékről, az állandó vagy időszakos diák-munkavállalásokról vagy épp a felderítő és üdültető szövetségek nyaraló és egyéb táborairól teljesen megfeledkezett a tudósfelkészültségű szerző. Holott összegezésében, amint már azt ki is emeltük, igen helyes és jó meglátással a diáknyelvet és életét maga is csupán »egy közösségben«, »a valóság valamelyik mozzanataként« tudja elképzelni, illetve fogja fel, ez viszont, amint az itt következő hiánylistából is kitűnik, nem mindig azonos az iskolai élettel, jóllehet valóban igaz, hogy a »diáknyelv... főleg az iskolai életre vonatkozik.«

Mind ezt azért tesszük szóvá, mivel alig tízegynéhány év előtti »gyakorló« gimnazista és főiskolás, egyetemista korunkból, de főképp a diáktothonok (internátusok) feledhetetlen légköréből és egy életre kiható közösségi élményeiből tudjuk, hogy milyen érzelmi, gondolati, hangulati és tartalmi töltése volt egy-egy olyan szónak, mint *laszti* (labda), *bezugat* (rossz osztályzatot ad a tanár), *gimnazista* (gimnazista), *höcke* (lány), *strici*, *zsicár* (mindkettő pemaahajder, gazember, lökötő jelentésben); az utóbbi szerbhorvát eredetű), *felad* (beárul, elárul a tanárnak), *csillagrúgás*, *csillagrúgás* (szobatárs-ébresztés lábujj közé dugott és meggyújtott újságpapírral), *tintanyaló*, *tintapeccér*, *nadrághoptató* (mindhárom értelme: diák), *pók-hálózás* (intézeti tréfa ágyrombolással) stb. Az állandó szókapcsolatok közt pedig olyanokat használtunk, hogy »bugaci betyár«, »piaci légy«, »hétszilvafás gazember«, »papíngaluskát eszik« (akit valamiért bezárt a tanító, tanár — az új és korszerű pedagógiai elvek ellenére is!).

E szavak, szókapcsolatok egyike sincs benne Matijevics gyűjteményében. Pedig alig öt perc alatt elevenítettük fel őket. Ki tudja, hány ilyen és hasonló diákos kifejezés jutott volna még nekünk és másoknak is eszébe, ha a nagy felkészültségű, de egy kissé egyirányú érdeklődésű fiatal kutatómunkásunk velünk is leült volna beszélgetni. Nyilván senki sem vonatkozott volna a »régis szép időkről« beszélni, vallani (ami a mostani diákokkal Matijevics Lajos szerint többször is előfordult), s akkor az oly kevés eredménnyel járó orvgyűjtések fáradságos és idegölő munkája helyett ez a szem elől tévesztett lehetőség is, a *többivel együtt*, megannyi izgalmas felfedezéssel tehette volna gazdagabbá, teljesebbé a körképet, a gyűjtést. Azt a gyűjtést, amelyet mindenképpen folytatni kell — az eddigi gyűjtés eredményeit és kétségkívüli tanulságait is felhasználva. Hogy a munka még gyümölcsözőbb legyen. Az ifjúságot, a fiatalságot tanulmányozó tudósok, nyelvészek, szociológusok, vagy a róluk, életükről író írók, költők, újságírók, s persze a diákok számára is. Természetesen korántsem azért, hogy ha kell, ha nem, a diáknyelv ízeit, fordulatait használjuk, de ott, ahol kell: vele színezzük, frissítjük és elevenítsük nemritkán száraz, unalmas, köz-helyek béklyóiba vert köznyelvünket.

Ezenkívül persze a diáknyelvnek mint csoportnyelvnek más feladata, jelentősége is van. Ízeiből, sajátosságaiból nemcsak egy közösség — s amint bevezetőnkben utaltunk: nem is kis közösség — nyelvét hámozhatjuk ki, hanem az ismertető jelekből, jegyeiből és kódokból e közösség egész életére, figyelemre érdemes és igen dinamikus mozgására is fényt deríthetünk. Az örömoőkkel, gondokkal és egyéb összetevőkkel, együttíthatókkal. Ez pedig van annyira izgalmas ún. mellékes, másodlagos feladat, hogy akár az elsődlegessel is egyenlőnek tekinthető. Mint ebben az esetben is.

De erre a teljességre és átfogó vizsgálatra még várunk kell. Szerencsére — és megnyugtatóra — a kutatómunkának ezt a hiányát, hézagosságát Matijevics Lajos is jelzi, s ez egyúttal biztató ígéret lehet arra is, hogy diákságunk, fiatalságunk életéről hamarosan nyelvileg is többet tudunk meg, mint eddig. És ez jó. Mert a nyelv (csoportnyelv) nemcsak ismertetőjegy, hanem egyszersmind: dokumentum is. Emberi közösségünk, múltunk és jelenünk dokumentuma. Életünk dokumentuma — ahol a jó szóval oktattott, szép, komoly fiaknak *játszaniuk* is szabad. És játszának is. Hogy hogyan, arra Matijevics Lajos könyve sok szép adalékkal szolgál.

SZÜCS IMRE

NÉVHASZNÁLAT ÉS JOG

DR. SÓREGI ZOLTÁN: *A név a magyar és a jugoszláv családi jogban.*
Közművelődési Közösség, Zenta, 1971.

Ez a harminckét oldalas kis füzet a szerző egy hosszabb tanulmányából közöl részleteket. Témája, a névadás és a jog kapcsolata számunkra különösen aktuális, hiszen nemcsak az esztétika határterülete, hanem az etikáé is. Nem esztétikus például »Diriši«-t írni Gyúrúsi helyett, illetve az etika tiltakozik az ellen, hogy egy nő saját neve helyett férje nevét kénytelen használni.

A magyar és a jugoszláv nevek eredete, szerkezete nem tér el lényegesen a más népeknél kialakult nevektől, viszont a nevre vonatkozó jogszabályok szempontjából egyes országok között több lényeges különbség adódik.

A személynevek kialakulása minden európai népnél három fázisban történt. Kezdetben az emberek csak egy elemi nevet viseltek, majd a XI.

századtól kezdve fokozatosan létrejöttek a többemű nevek. A családi nevek állandósulása jelenti a fejlődés harmadik, befejező szakaszát. Az említett folyamat bemutatása gyanánt a szerző foglalkozik a héber, a római, a germán, a szláv stb. névadással, valamint a magyar és a jugoszláv névadás történetével. A magyar jogterületen a XIV—XVI. században alakultak ki a családi nevek. A hagyományosság elvét tiszteletben tartva ezeket rendszerint ma is a korabeli írásmód szerint írjuk. II. József korától kezdve a családi nevek használata kötelezővé vált, és csak királyi, illetve miniszteri engedéllyel lehetett névváltoztatást végrehajtani.

Jugoszláv viszonylatban a családi nevek csak 1947-ben állandósultak a személynevekről szóló törvény